

PAUKŠČIŲ ŽIEDAVIMO STOTYS: STORA FJÄDERÄGG

Darius STRAŠEVIČIUS

© Darius Straševičius

Paukščių žiedavimo stotys traukia kaip magnetas ne tik paukščių žieduotojus, bet ir paukščių stebėtojus. Tai nėra atsitiktinumas – paukščių žiedavimo stotys dažna yra įsikūrusios strategiškai palankiose paukščių migracijos arba kaupimosi vietose, tokiose kaip pusiasaliai, salos, vandens telkinių pakrantės, tarpukalnės ar kalnų perėjos. Todėl nenuostabu, kad būtent čia yra puikios galimybės stebėti migruojančius paukščius. Dar vienas privalumas toks, kad čia visuomet galima sutikti paukščius gerai pažįstančių žmonių, o tai ypač pravartu pradedantiems paukščių stebėtojams. Beje, net ir puikiai paukščius pažįstantiems stebėtojams čia yra ką veikti – dažna stotis vykdo įvairias paukščių apskaitas prie kurių galima prisijungti. O jei pasiseks, galima netgi pamatyti itin retą paukščių rūšį. Dėl puikios geografinės padėties didžiosios paukščių žiedavimo stotys bene kasmet pateikia po keletą itin retų ar netgi naujai šalyje atrastų paukščių rūšių. Čia yra puikios galimybės pagilinti savo žinias apie porušių, amžiaus ir lyties nustatymą. Na ir galiausiai, žvelgiant į rankose laikomą paukštį, visuomet galima atrasti daugybę spalvinių niuansų ir mažų detalių, kurių stebint paukščius iš didesnio atstumo pastebėti neįmanoma.

Stora Fjäderägg – tai trečia pagal apžieduotų paukščių kiekį žiedavimo stotis Švedijoje. Nors buvo įsteigta palyginus neseniai, tik 1984 metais, salos vardu pavadinta stotis jau spėjo į Švedijos paukščių sąrašą įrašyti keletą naujų šaliai rūšių. Sala įdomi ir tuo, kad yra „gyva“. Baltijos jūros dugnui kasmet kylant apie 6 milimetrus, Stora Fjäderägg išnirio netoli Holmöno salos, ten kur Botnijos įlanka yra gerokai susiaurėjusi. Būtent šį siaurįjį pasirinkta tolimosios šiaurės migrantai skridami kasmetiniais, tik patiems matomais keliais. Apie 1 kv. km dydžio sala palyginus atvira ir labai akmeninga. Aukščiausias jos taškas (ten, kur stovi švyturys) virš jūros lygio iškilęs apie 25 metrus. Tik pačiame jos viduryje esančioje dauboje tankiai želia lapuočių giraitė, o aplink išsibarstę auga eglė ir pušų gojeliai. Siaura lapuočių krūmų juosta juosia keliolikos metrų pločio pakrantės dalį. Paukščių žiedavimas čia vykdomas vien tik ornitologų entuziastų pastangomis, čia nėra nei vieno apmokamo darbuotojo. Per 25 žiedavimo metus jau sužieduota 187 300 (vidutiniškai 7 204 per metus) paukščių, priklausančių 140 (69) rūšių.

Pavasaris. Nors pavasarinė saulė jau gerą mėnesį kaitina orą, o šiaurėn traukiančių paukščių vilkstinės raizgo

giedrą dangų, tačiau iki pat gegužės pradžios po ilgos žiemos užsilikęs ledas nepaleidžia Stora Fjäderägg iš savo glėbio. Ir tik apie gegužės dešimtą dieną pirmasis entuziastingų „paukštūninkų“ pilnas laivelis išsilaipina ant dar tvirtai išalusios žemės. Tai ir yra oficiali kiekvieno žiedavimo sezono atidarymo data. Krūmuose zuja vis dar nedrąsiai čiulbančios mėlyngurklės, kai kur galima išvysti straksintį baltagurklį strazdą. Aplink salą lyg plūdurai sūpuojasi šimtiniai nuodėgulių būriai, tarp kurių galima pamatyti pavienius ledinius narus. Atokiau nuo kranto intensyviai traukia bukauodegiai, smailiauodegiai ir ilgauodegiai plėšikai, bei į tolimąją šiaurę skubantys apvaliasnapiai plaukikai.

Pavasaris čia nuostabus – jokio vėjelio ir skaisčiai plieskianti, bet dar nešildanti saulė. Tokiomis dienomis paukščiai pakyla aukštai dangun ir į salą poilsiui nenusileidžia. Visi skuba šiaurėn, kad niekas kitas nespėtų užimti to labiausiai lizdai tinkamo žolės kupstelio. Jau pirmą dieną, sutvarkius tinklams statyti skirtas vietas, pakeliamos voratinklinės gaudyklės. Tinklai lengvai kaip pūkelis siūbuoja, kedenami lengvo pavasarinio vėjelio. Nors į tinklus papuola labai nedaug paukščių, tai nėra svarbu. Net ir pats

Šiaurinė starta (*Emberiza rustica*) Stora Fjäderågg
2009-09-06 © Darius Straševičius

paprasciausias ir pilkiausias paukštelis pavasarį pasipuošia nuostabiais plunksnų atspalviais, kurių rudeninės migracijos metu pamatyti jau nebeteks. Pavasaris pralekia akimirksniu – savaitė kita ir migrantų jau nebematyti. Saloje telieka tikrieji jos gyventojai: keletas porų kultupių, didžiųjų kuolingų, bukauodegių plėšikų, po tankiomis šakomis lizde pasislėpusių tetervinų bei dar labiau nei pastarieji užsimaskavusių nuodėgulių patelių. Jei pavasaris nepadovanojo nei vienos retenybės, nuotaiką praskaidrins maloni kasmet čia perinčios šiaurinės pečialindos gaidelė. Saloje jų apžieduota jau net 95-ios, nei viena kita žiedavimo stotis Švedijoje negali pasigirti tokiu laimikiu.

Nors pavasario sezonas trumpas (gegužės 10 – birželio 25 dienomis žieduojama paprastai tik vieną kitą savaitę), tačiau ir jis gali nustebinti retenybėmis: būtent pavasarį buvo pagauta pirmoji Švedijoje mėlynuodegė (Stora Fjäderågg jų jau pagavo ir apžiedavo net 4-ias). 1988 metų birželio 14 diena tapo savotiška legenda. Tai buvo paskutinė pavasario sezono diena, oras kaip niekada niūrus, pūtė pietvakarių vėjas nešantis tiršto rūko sieną. Artėjant išvažiavimo valandai nurinkinėjami tinklai. Nuotaika ne pati geriausia, nes viso ryto pastangos nuėjo veltui. Tačiau du tinklai palikti paskutinei sekunde. Priėjus nuimti ir juos, slogi nuotaika kaip mar dingo – tinkle blaškėsi paukštelis. Priėjus arčiau, adrenalino šuoliai nebeleido blaiviai mąstyti. Larsas jau tekinas bėgo stoties link. Iš dėžutės ištrauktas paukštelis visus privertė blaškytis knygos puslapiuose, kol galų gale paskutinės abejonės išsisklaidė – tai juodagalvis erkėtžvirblis. Tai pirmasis pastebėtas ir kol kas vienintelis žieduotas šios rūšies paukštis Švedijoje. O po metų, vėlgi paskutinę pavasarinio žiedavimo dieną, savo giesmele pradžiugino ir kita retenybė – miškinė starta.

Ruduo. Rugsjūčio 1-oji, rudens sezono atidarymo diena. Nors dalis paukščių vis dar maitina jauniklius, tačiau pirmieji migrantai jau nuo rugsjūčio pradžios kasdien skirtingos spalvos „karoliukais“ papuošia voratinklines gaudyklės. Kaip tik rugsjūčio pradžioje salą aplanko pirmieji margasparniai kryžianapiai, su jais pasirodo ir ankstyvosios pečialindos. Negausiai traukia devynbalsės, paprastosios raudonuodegės ir kiti tropiniai migrantai. Rugsjūčio gale savaitėlei pūsteli miškinų startų vėjelis, kartu padovanodamas ir po vieną kitą mažąją startą. Dvi čia pagautos arktinės pečialindos (iki šiol Švedijoje žieduota tik 12 paukščių) ir vienintelė rusinė starta (4 paukščiai) taip pat į tinklus papuolė

Paukščiai gaudomi voratinklinėmis gaudyklėmis
© Darius Straševičius

Augalija vos spėja uždengti iš vandens kylančios salos akmenius
© Darius Straševičius

paskutinį vasaros mėnesį. Tačiau rugsjūtis nėra pats geriausias laikas paukščių žiedavimui, su aliuminio žiedeliais čia paprastai paleidžiama tik iki tūkstančio giesmininkų.

Jau pirmosiomis rugsėjo dienomis pažyra mėlyngurklės. Nieko jau nebestebina ir iki 100 karingai nusiteikusių ir kiekvieną šaką smailiuoju savo snapu stuksenančių didžiųjų margųjų genių. O ir rankose palaikyti šį „plaktuką“ galimybių tikrai yra – per metus vidutiniškai žieduojama net 75 didieji margieji geniai, bei dar 5 nemažiau agresyvūs ir kur kas labiau laukiami geltongalviai – tripirščiai geniai. Kasryt, dar neprašvitus, girdimi traukiančių strazdų ir liepsnelių balsai. Su pirmaisiais spinduliais sucypsi pieviniai ir miškiniai kalviukai, skrenda abiejų rūšių kikilių ir alksninkų būreliai. Na o naktimis, lyg šešėliai tarp medžių, sklando

Pušinės sniegenos (Pinicola enucleator). Stora Fjäderågg, 2008-10-18 © Darius Straševičius

lututės. Rugsėjo pabaiga net tris kartus padovanojo stočiai storasnapes pečialindas (19 apžieduotų Švedijoje).

Du kartus šioje stotyje iš tinklų buvo ištrauktos Švedijai naujos kalviukų rūšys. Pirmasis iš jų taiginis kalviukas į tinklus papuolė 1988 metų spalio 17 dieną. O 2001-aisiais rugsėjo 22 buvo pagautas ir antras šios rūšies paukštis (9 paukščiai Švedijoje). 1991 metų rugsėjo 5 dieną stotis praturtėjo dar viena kalviukų rūšimi – tundriniu kalviuku. Kol kas tai vienintelis šios rūšies stebėjimo atvejis Švedijoje.

Šiek tiek atšalus orams pasirodo lipučiai. Tai ženklas, jog neužilgo atplūs tūkstančiai nykštukų, tarp savęs paslėpę kasmet labai laukiamas geltonbruves (apžieduotos 97) ir nykštukines (80) pečialindas. Nykštukų gausybė taip pat reiškia, jog nepastebimai atslinko spalvis. Būtent šiuo metų laiku sugautos 4 iš 12 Švedijoje žieduotų šio dešimtmečio sensacijų – mėlynuodegės. Viena iš dviejų Švedijoje žieduotų paštųjų medžarkių į tinklus papuolė ankstyvą 1997 metų spalio 19 rytą.

Vis dažniau kažkur danguje pasigirsta čimčių giesmelė. Artėjant spalio pabaigai tyliai liurlendama ant eglių viršūnių nusėda dar viena Stora Fjäderågg puošmena – pušinė sniegena. Šimtinis būrys svirbelių, renkančių užsilikusias mėlynės ir bruknės, garsiu svirpimu sveikina pirmąjį sniegą. O jungtinis ilgauodegių zylių ir čimčių būrys neleidžia susalti – tik spėk suktilis juos narpliodamas ir žieduodamas. Tačiau rudeninės audros vis dar entuziazmo pilnus žieduotojus verčia krautis kuprines. Net nesulaukus lapkričio stotis užmiega ilgu, net šešis mėnesius trukiančiu, žiemos miegu.

Rezultatai. Analizuojant pagavimus skirtingais mėnesiais matosi, jog rugsėjį vidutiniškai sužieduojama 36%, spalį – 30%, rugpjūtį – 19%, o gegužę – 10% visų stotyje pagaujamų paukščių. Įdomu, jog paskutiniaisiais metais pastebimas akivaizdus paukščių mažėjimas rugpjūčio, bet gausėjimas spalio mėnesį. Tai galima būtų paaiškinti klimato šiltėjimu arba atskirų rūšių gausėjimu ar retėjimu. Įsigilinus į kai kurių rūšių pagavimo laikus, matoma, jog dalis rūšių iš tiesų į pietus pradėjo skrisi vėliau. Didelę įtaką šiems pokyčiams turi ir tai, kad pastarąjį dešimtmetį sumažėjo anksti į pietus skrendančių ankstyvųjų pečialindų, tačiau padaugėjo vėlai rudenį salą pasiekiančių čimčių (2 grafikas). Nykštukų gausa beveik nepakito, nors ir pasižymi dideliu tarpmetiniu svyravimu.

Žvelgiant į žieduotųjų rūšių sąrašą, matyti, kad liūto dalis tenka trimis rūšims (žiūr. lentelę): daugiausiai čia žie-

Lentelė. Daugiausiai Stora Fjäderågg paukščių žiedavimo stotyje apžieduotų paukščių trisdešimtukas (1984–2009 m.).

Rūšis	Žieduota
Nykštukas	54869
Ankstyvoji pečialinda	41344
Paprastasis čimčiakas	24873
Šiaurinis kikilis	9321
Liepsnelė	5089
Baltabruvis strazdas	3621
Mėlynoji zylė	3213
Didžioji zylė	3211
Juodagalvė sniegena	3108
Liputis	2981
Paprastoji raudonuodegė	2602
Ilgauodegė zylė	2559
Mėlyngurklė	2160
Pilkoji musinukė	2087
Didysis margasis genys	2027
Alksninukas	1829
Margasparnė musinukė	1777
Nendrinė starta	1444
Sodinė devynbasė	1366
Smilginis strazdas	1340
Strazdas giesmininkas	1338
Juodoji zylė	1219
Pilkoji pečialinda	1058
Paprastasis kikilis	981
Šiaurinė starta	981
Svirbelis	839
Pilkoji devynbasė	835
Erškėtzvirblis	713
Kūltupys	675
Juodagalvė devynbasė	557

duojama nykštukų (29%), ankstyvųjų pečialindų (22%) ir čimčių (13%). Tarp pirmųjų trisdešimties patenka ir keletas įdomesnių rūšių – liputis (10 vieta), mėlyngurklė (13), didysis margasis genys (15) ir šiaurinė starta (25).

Per 25 metus gauta virš 350 pranešimų apie stotyje žieduotų paukščių aptikimą svetur. Dar pagauta beveik 150 paukščių, žieduotų kitose vietovėse. Be abejonės, patys įdomiausi pranešimai gauti apie šiaurines startas. Net dvi stotyje žieduotos startos buvo aptiktos rytinėje Kinijos pakranteje, netoli nuo Korėjos pusiasalio. Atstumas tarp žiedavimo ir radimo vietų yra 6443 ir 6460 kilometrai, o laiko tarpas atitinkamai 1142 ir 422 dienos. Viena iš startų europiečio turistu buvo aptikta turguje, tarp maistui parduodamų paukštelių.

Kaip aplankyti šią stotį? Kelionė iš Lietuvos turėtų trukti apie vieną parą. Šį pavasarį atidaromas tiesioginis reisas lėktuvu iš Rygos į Umeå. Iš Umeå autobusu pasiekus pajūrį, o vėliau keltu persikėlus į Holmön salą, laukia maždaug 45 minučių kelionė senoviniu buriniu laivu, kuris plukdo tik vasaros mėnesiais. Stotyje yra net 18 miegojimo vietų ir visi kiti patogumai, išskyrus televizorių, kuris čia yra nepageidaujamas civilizacijos atributas. Šioje stotyje jau lankėsi dvi lietuvių studentų grupės, tad takai jau praminti. Plačiau apie šią žiedavimo stotį galima rasti stoties tinklapyje, adresu: <http://www.sofnet.org/index.asp?lev=1435&typ=1>